

Kongruens

LHS/Svenskan i tvärspråklig belysning
Madeleine Midenstrand

2004-09-24

[Uppgift: Källström visar med en rad exempel från svenskan och andra språk hur olika språkliga distinktioner framhävs med hjälp av kongruenssystemet. Välj och redogör för ett exempel ur hans artikel som belyser detta.]

Hur språkliga distinktioner kan framhävas med hjälp av kongruenssystemet

Kongruens betyder ”överensstämmelse”, och kongruensböjning innebär överensstämmelse mellan flera ord i en konstruktion, t.ex. bestämning/ar och huvudord. Det finns fem olika områden eller domäner där kongruens kan förekomma: pronomen-, verb-, nominalfras-, predikativ- och adpositionskongruens. Nominalfraskongruensen är i sin tur uppdelad i två: attributs- och innehavarkongruens. Domänerna förekommer olika frekvent i olika språk: svenska har kongruens i tre domäner, finska i samtliga vilket är mycket ovanligt, medan kinesiska bara har kongruens i en enda domän. Kongruensdomänerna kan i sin tur uttryckas i olika många kategorier: person, numerus, genus, kasus, species m.fl. Inom varje domän finns ett ord eller en satsdel som är kontrollör och bestämmer hur de kongruerande orden ska böjas.

I den här uppgiften ska vi redogöra för ett enda exempel, och jag uppfattar det som att vi ska välja en domän och redogöra för den. Jag väljer adpositionskongruens, som enligt Källström troligen är den ovanligaste formen av kongruens. Av de tio språk han redovisar förekommer den i tre: finska, ungerska och turkiska. Finska och ungerska är båda finsk-ugriska språk medan turkiska är ett turkspråk (eller ett altaiskt språk, beroende på hur man ser det), men det har väldigt många likheter med de finsk-ugriska språken.

Adpositioner är en gemensam benämning för prepositioner och postpositioner. Adpositionskongruensen tycks bara uppträda i kategorin person. Eftersom jag inte kan ungerska eller turkiska måste jag ta mitt exempel från finskan.

1) minun jag-GEN	luona- <i>ni</i> hos-1.SG	hos mig
sinun du-GEN	luona- <i>si</i> hos-2.SG	hos dig
hänen han/hon-GEN	luona- <i>an</i> hos-3.SG/PL	hos honom/henne
meidän vi-GEN	luona- <i>mme</i> hos-1.PL	hos oss
teidän ni-GEN	luona- <i>nne</i> hos-2.PL	hos er
heidän de-GEN	luona- <i>an</i> hos-3.SG/PL	hos dem

GEN står för genitiv, siffran står för person och SG resp. PL för numerus. Orden i den vänstra spalten är egentligen genitivformer av det personliga pronomenet precis som formen ”hans” är i svenskan, men precis som ”hans” fungerar de som possessiva pronomen, och det är vad jag kommer att kalla dem nedan. En direktöversättning av konstruktionen i 1:a pers. sg. skulle då ungefär bli

”min hos min”. Kontrollör här är possessivpronomenet *minun*, *sinun* o.s.v., och det kongruerande är postpositionen efter huvudordet, *luonani*, *luonasi* o.s.v.

Källström skriver ingenting om den här konstruktionens användning, frekvens eller varianter. Lite märkligt, men huvudsyftet med hans artikel är väl i första hand att påvisa *förekomsten*. Men hans formulering ”*det finska högspråket ('riksfinskan')* innehåller kongruensstrukturer i alla kongruensdomänerna ovan” (s. 34, min kursivering) ger en fingervisning om att de konstruktioner han ger exempel på inte är allena rådande. I slutet av artikeln påpekar han också att viss språklig variation förekommer, inte bara mellan individer utan även hos en och samma individ. I mitt exempel med adpositionskongruens finns det ytterligare två uttrycksvarianter:

2) Det fristående possessivpronomenet är fakultativt i 1:a och 2:a person, så det är lika rätt att i både skrift- och talspråk använda bara *luonani*, *luonamme* osv. I 3:e person däremot är possessivpronomenet obligatoriskt för att skilja singular och plural åt därför att samma personsuffix används för båda.

3) I talspråket faller ofta suffixet bort och enbart possessivpronomenet används, alltså omvänt mot i 2). Dessutom förkortas vissa pronomen vilket ger *mun luona*, *sun luona*, *hänen luona* etc.

Variant 1) ovan används alltid – men inte enbart – när possessivpronomenet är betonat: *Sinun* *luonasi* = hos *dig* (och ingen annan). Finskan har ingen möjlighet att betona suffixet. Följaktligen är det vid en sådan betoning inte möjligt att utelämna possessivpronomenet, och det är alltså ett exempel på hur en språklig distinktion kan framhävas med hjälp av kongruenssystemet – fast Källström inte ens nämner det.

Någon statistik på hur vanliga ovanstående tre varianter är har jag inte, men min uppfattning är att alla tre används frekvent och sida vid sida, ibland av samma person vid ett och samma tillfälle. Det torde väl tyda på att de finska språkanvändarna är medvetna om kongruensen och uppfattar den som ganska onödig. Samma sak gäller för övrigt vid verbkongruensen där det personliga pronomenet likaledes är fakultativt i 1:a och 2:a person singular och plural, och i innehavarkongruensen där varianterna är exakt desamma som i fallet med adpositionskongruensen. Däremot är kongruensen obligatorisk i finskan i övriga kongruensdomäner. Det är intressant att konstatera att det således finns ett val i just de domäner som svenskan inte har men inte i de domäner som svenskan också har. Den gamla verbkongruensen i svenskan uppfattades nog som onödig av många, men vad gäller svenskans nuvarande tre kongruensdomäner skulle jag vilja gå så långt som att påstå att normalsvensken i de flesta fall knappt ens är medveten om kongruensen. Att ”det gröna trädet” uppvisar bestämd form i alla tre orden är något en svensk blir uppmärksam på först när han eller hon får det påpekats för sig, och det skulle inte falla honom eller henne in att säga ”det gröna träd” med motiveringen att det är onödigt med tre bestämda former.

Litteratur:

Källström, R. (1992). Hennes nyai bilarihennes. Om kongruens i svenska och andra språk. I: Widmark, m.fl. (utg.): *Svenska i harmoni. Fyra uppsatser om kongruens*, s. 31-59. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag.

Nationalencyklopedin (NE) på dvd (2000). Höganäs: Bra Böcker AB.